

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО**

ШВИДКА ТЕТЯНА ІГОРІВНА

УДК 346.546

**ЕКОНОМІЧНА КОНКУРЕНЦІЯ: СУЧАСНИЙ СТАН
ЗАКОНОДАВЧОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ
ЙОГО МОДЕРНІЗАЦІЇ**

12.00.04 «Господарське право;
господарсько-процесуальне право»

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора юридичних наук

Харків – 2020

Дисертація є рукописом.

Робота виконана на кафедрі господарського права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, Міністерство освіти і науки України.

Науковий консультант – доктор юридичних наук, професор **Задихайло Дмитро Вітольдович**, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, завідувач кафедри господарського права, член-кореспондент НАПрН України.

Офіційні опоненти:

- доктор юридичних наук, професор **Подцерковний Олег Петрович**, Національний університет «Одеська юридична академія», завідувач кафедри господарського права і процесу, член-кореспондент НАПрН України;

- доктор юридичних наук, професор **Беляневич Олена Анатоліївна**, Донецький національний університет імені Василя Стуса, професор кафедри цивільного права і процесу;

- доктор юридичних наук, професор **Шаповалова Ольга Вікторівна**, Східноукраїнський національний університет імені В. Даля, завідувач кафедри господарського права.

Захист відбудеться 02 листопада 2020 р. о 10.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.086.04 у Національному юридичному університеті імені Ярослава Мудрого за адресою: 61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 77.

Із дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого за адресою: 61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 84-а.

Автореферат розіслано 25 вересня 2020 р.

**Учений секретар
спеціалізованої вченої ради
О.Р. Дашковська**

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. У сучасному світі, коли однією з властивостей продуктивної економіки ринкового типу вважається її конкурентний характер, основною функцією держави є створення конкурентного економічного середовища, а також умов для задоволення інтересів усіх суб'єктів ринку і досягнення ними власних цілей у сфері господарювання. Появляється це передусім стрімкістю процесу економічної глобалізації, що супроводжується суттєвою трансформацією меж поняття «національний ринок товарів і послуг» (зокрема, він дедалі стає все більш відкритим, завдяки діяльності СОТ). Щоправда, конкурентні відносини в глобальному масштабі змушують держави опікуватися збереженням і стійкістю національних економік – бази суспільного розвитку, а відтак застосовувати широкий арсенал засобів державної допомоги, що, за великим рахунком, суперечить «лабораторним» уявленням про економіку ринкового типу.

До цього варто додати й те, що в умовах сьогодення досить активно відкриваються нові ринки товарів і послуг, що, зокрема, пов'язано з переходом до новітніх технологічних укладів. Як наслідок, у системі правового забезпечення економічної конкуренції важливого значення набуває прогностичний аспект, врахування якого має сприяти виконанню регулятивної динамічної функції права. З огляду на це нині особливої актуальності набуває вивчення спеціальних вимог до політики держави у сфері економічної конкуренції.

У той же час держава при формуванні й втіленні в життя своєї економічної політики, зокрема й конкурентної, має застосовувати інструментально-інституційний підхід задля її реалізації як окремої постійної складової діяльності державного апарату, а до певної міри також і об'єднань суб'єктів господарювання, наприклад, саморегулювальних організацій.

Дуже важливим є також і те, що відповідно до положень Конституції України, а саме ст. 42, п. 8 ст. 92, правові засади й гарантії підприємництва, правила конкуренції і норми антимонопольного регулювання встановлюються виключно законами України, а отже, держава забезпечує захист конкуренції у підприємницькій діяльності, що свідчить про високу суспільно-економічну актуальність вказаних відносин. У зв'язку з цим виникає питання стосовно того, яким чином домогтися їх реального закріплення, адже на сьогодні в жодному нормативно-правовому акті не знайшли відображення правила і

принципи позитивної конкуренції, тобто вони не отримали прямого диспозитивного викладення в законодавстві. Більш того, останнє побудоване казуїстично, переважно у правоохоронному контексті, бо в ньому акцентується передусім на переліку правопорушень і заходах відповідальності за їх вчинення. Однак навіть за такої ситуації виникає багато нарікань і зауважень до інструментальної досконалості, наприклад, до формування відповідних складів конкурентних правопорушень із точки зору законодавчої техніки їх викладення, оскільки розпливчатість і нечіткість мають наслідком зниження ефективності приписів конкурентного законодавства.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано на кафедрі господарського права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. Проблематика дисертаційного дослідження відповідає науковому напрямку, що розробляє кафедра господарського права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого в межах цільової комплексної програми «Правове забезпечення реалізації політики держави на пріоритетних напрямках економічного розвитку та у сфері екологічної безпеки» (державний реєстраційний номер 0111U000962). Тему дисертації затверджено на засіданні вченої ради Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого від 21.11.2017 р. (протокол № 3).

Мета і завдання дослідження. Метою дисертації є розроблення концепції модернізації структури й змісту національного законодавства про захист економічної конкуренції задля суттєвого підвищення ефективності реалізації антимонопольно-конкурентної політики держави в сучасних умовах економічної глобалізації та концентрації.

Визначена мета зумовила постановку й вирішення таких завдань:

- охарактеризувати сучасний стан і тенденції розвитку законодавства про захист економічної конкуренції зарубіжних країн;

- дослідити історію розвитку законодавства України про захист економічної конкуренції, виявити основні властивості його сучасного стану;

- визначити головні напрями антимонопольно-конкурентної політики Європейського Союзу та Світової організації торгівлі, а також місце антимонопольно-конкурентної політики держави в системі напрямів її економічної політики й співвідношення з державною господарсько-правовою політикою;

- встановити місце економічної конкуренції у механізмі функціонування економіки ринкового типу;

- з'ясувати характер впливу процесів економічної глобалізації та концентрації на стан конкурентності економіки України;
- окреслити коло основних інструментів і механізмів реалізації державної антимонопольно-конкурентної політики;
- виокремити ключові завдання й напрями антимонопольно-конкурентної політики держави в сучасних економічних умовах;
- встановити ступінь відповідності конкурентного законодавства України сучасній феноменології монополізму і домінування суб'єктів господарювання та визначити шляхи його удосконалення;
- встановити ступінь відповідності конкурентного законодавства України сучасній феноменології антиконкурентних узгоджених дій суб'єктів господарювання та визначити шляхи його удосконалення;
- встановити ступінь відповідності конкурентного законодавства України сучасній феноменології концентрації суб'єктів господарювання та визначити шляхи його удосконалення;
- з'ясувати ступінь відповідності законодавства України про захист від недобросовісної конкуренції сучасному стану ринкової економіки та визначити шляхи його удосконалення;
- окреслити основні напрями реформування національного конкурентного законодавства;
- довести гостру необхідність удосконалення законодавства України задля формування, закріплення й реалізації конкурентної політики держави, а також забезпечення правового статусу антимонопольних органів України;
- запропонувати модель кодифікаційних процесів у конкурентному законодавстві України.

Об'єктом дослідження є господарські відносини, що виникають із приводу економічної конкуренції в умовах сучасного етапу економічної глобалізації та концентрації.

Предметом дослідження є сучасний стан і зміст антимонопольно-конкурентної політики держави й законодавства України про захист і забезпечення економічної конкуренції, особливості нормотворчого процесу органів держави у зазначеній сфері.

Методи дослідження. В основу методології покладено комплексний підхід до аналізу об'єкта й предмета дослідження, за якого використано широке коло загальнофілософських, загальнонаукових, спеціально-наукових і правових методів. Загальнофілософські засади дослідження представлені діалектичним методом, а також сучасними методологічними підходами – феноменологічним, синергетичним, формально-логічним, порівняльно-правовим.

Діалектичний метод дозволив вивчити процеси безперервного розвитку відносин економічної конкуренції і необхідність постійної модернізації законодавчої бази; врахувати детермінованість конкурентних відносин і конкурентного законодавства загальними процесами в системі економічного життя (глобалізація, концентрація, захист національного товаровиробника).

Феноменологічний метод допоміг скласти сучасну картину системності конкурентних відносин у сучасній економіці, визначитися з конкретними напрямками законотворчої роботи щодо удосконалення їх законодавчого забезпечення.

Встановлені завдяки вказаним методам особливості правової природи конкурентних відносин зумовили необхідність застосування синергетичного підходу, адже він дав змогу сформулювати концепцію моделювання кодифікаційної систематизації регулювання конкурентних відносин.

Формально-логічний метод став у нагоді при аналізі змісту чинного законодавства України у сфері економічної конкуренції, з'ясуванні проблематики його законодавчої техніки у відповідних нормативно-правових актах.

Завдяки порівняльно-правовому методу проведено компаративний аналіз і вивчено особливості законодавчого регулювання конкурентних відносин у зарубіжних країнах на предмет виявлення найбільш ефективних правових засобів, що можуть бути інкорпоровані до національного законодавства у сфері економічної конкуренції.

Теоретичну основу дослідження становлять переважно наукові праці й висновки провідних зарубіжних і вітчизняних фахівців, присвячені дослідженню проблеми забезпечення захисту економічної конкуренції. Зокрема, важливу роль у розвитку конкурентного права й законодавства відіграють праці таких учених-правників, як Г. Андрощук, О. Бакалінська, О. Безух, С. Валітов, О. Верещагіна, Ю. Журик, Н. Корчак, Г. Удалов, С. Шкляр. Також стали в нагоді напрацювання науковців-економістів, серед яких Л. Антонюк, В. Базилевич, З. Борисенко, В. Геєць, А. Герасименко, А. Ігнатюк, В. Лагутін, В. Магас, І. Мазур, Г. Филюк та ін., які присвятили свої праці проблемам недосконалої конкуренції, економічної концентрації, досягнення й підвищення конкурентоспроможності у глобальній економіці тощо. Крім того, вагомий внесок у формування доктринальних положень і концепцій науки господарського права зробили О. А. Беляневич, А. Г. Бобкова, О. М. Вінник, Д. В. Задихайло, І. Ф. Коваль, В. К. Мамутов, В. С. Мілаш, О. П. Подцерковний, В. І. Полюхович, В. В. Резнікова, В. А. Устименко, О. В. Шаповалова,

В.С. Щербина, саме їх доробок становить загальнотеоретичну базу дослідження.

Нормативну й емпіричну базу складають міжнародно-правові договори, акти й угоди Світової організації торгівлі та інших міжнародних міждержавних організацій.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертація є першою комплексною кваліфікаційною науковою працею, в якій розроблено концепцію законодавчого забезпечення формування й реалізації конкурентної політики держави, визначені основні актуальні напрями модернізації конкурентного законодавства і запропоновано модель його кодифікації.

Основні результати дисертаційної роботи, які мають наукову новизну і виносяться на захист, конкретизуються в таких головних положеннях.

Уперше:

1) встановлено, що на методологічному рівні слід виокремлювати низку системно і змістовно пов'язаних, але самостійних понять наукового апарату правового регулювання конкурентних правовідносин, а саме: інститут економічної конкуренції, конкурентне право і конкурентна політика держави, які, з одного боку, є генетично обумовленими, а з другого – мають власну суспільно-економічну й суспільно-правову природу. Складність такого диференціювання полягає в тому, що кожен із цих інститутів має своє призначення, вирізняється специфікою цілей і завдань, інструментарієм реалізації й механізмами функціонування;

2) запропоновано вирізнити юридично значимі економічні функції конкуренції, а саме: забезпечення функціонування економіки ринкового типу як такої; регулювання ринку на засадах свободи підприємницької діяльності і свободи договору; вироблення механізму досягнення рівноваги між попитом і пропозицією на суто ринковій економічній основі; визначення найбільш ефективних власників-підприємців у процесі економічної конкуренції між ними (селективний аспект); запобігання й протидія монополізації ринків; запобігання надмірній концентрації економічної влади як такої, зокрема, її трансформацій у політичну й інформаційну влади в суспільстві; забезпечення свободи споживчого вибору; забезпечення динаміки перетікання капіталу в структурі національної економіки; заохочення найбільш ефективних товаровиробників за рахунок прогресивного розподілу прибутків; стимулювання як до створення й запровадження інновацій, так і до ресурсо- й енергозбереження, підтримання виробничих витрат на оптимально можливому рівні; вплив на

ефективність заходів державного регулювання господарської діяльності;

3) доведено, що функції конкурентного права умовно можна поділити на універсальні й спеціальні. Серед універсальних (базових) необхідно передусім вказати такі, як: унормування суспільних відносин економічної конкуренції, тобто фіксація правових засад добросовісної конкуренції – форм правової конкурентної поведінки суб'єктів господарювання; правоохоронна – охорона конкурентних засад функціонування ринку; попередження, яка виконується завдяки встановленню системи складів правопорушень; контроль за додержанням законності у сфері господарювання з метою запобігання вчиненню конкурентних правопорушень; визначення сфери правового режиму функціонування суб'єктів природних монополій; стимулювання до підвищення конкурентоспроможності національних товаровиробників і національної економіки в цілому в умовах конкурентного середовища; захист прав споживачів, зокрема, шляхом забезпечення максимального споживчого вибору; контроль за структурою власності на основні виробничих активів у масштабі окремих ринків і національної економіки в цілому. До спеціальних можна віднести: державне регулювання ринку заради стимулювання інноваційних процесів; захист національного товаровиробника від економічної експансії зарубіжних господарських організацій; забезпечення цінової політики держави на споживчому ринку; забезпечення національної безпеки (дискримінація підприємців країн-агресорів); державне регулювання ринку з метою досягнення інших публічних інтересів;

4) обґрунтовано, що конкурентна політика держави може розглядатися як з економічної, так і з правової точок зору, тобто як економічна конкурентна політика і як правова конкурентна політика, що поєднанні й існують у єдиному форматі в межах спільного політико-правового документа держави, який фіксує концептуальні положення державної політики у сфері економічної конкуренції. Об'єктом економічної конкурентної політики вважається функціонування інституту економічної конкуренції в системі відносин економіки ринкового типу, у той час як об'єктом конкурентної правової політики виступає ефективність засобів і механізмів конкурентного права й законодавства, а також правозастосовної практики з огляду на завдання конкурентної економічної політики. Правова конкурентна політика також може розглядатися як інструментальна частина реалізації економічної конкурентної політики, зокрема, шляхом застосування господарсько-правових доктринальних позицій щодо ефективності чинного конкурентного законодавства, напрямів і форм його

удосконалення або реформування;

5) констатовано, що функції конкурентної політики держави можна трактувати як алгоритм й акцентуацію в застосуванні системи відповідних правових засобів, використання яких має забезпечити дотримання економічних параметрів функціонування економіки ринкового типу, зв'язок між ефективним використанням механізму і режиму економічної конкуренції й цілеспрямованим впливом на відносини у сфері економічної конкуренції з боку господарського законодавства України, визначаючи при цьому характер і спрямування законодавчої діяльності в цій сфері;

6) запропоновано функції конкурентної політики поділити на ті, що реалізуються за допомогою правових механізмів і сприяють відтворенню режиму економічної конкуренції, і ті, виконання яких слугує вирішенню суміжних завдань економічного розвитку. До перших віднесено: інституціалізацію конкурентної політики як напряму діяльності держави; спрямування нормотворчої діяльності у сфері конкурентного законодавства й його систематизація; визначення правових засобів впливу держави на відносини конкуренції; реорганізацію й удосконалення господарської компетенції Антимонопольного комітету України (далі – АМКУ); диференціацію засобів забезпечення економічної конкуренції та їх параметрів залежно від умов функціонування окремих ринків; до суміжних – стимулювання виконання конкурентним правом ролі підсистеми державного регулювання господарської діяльності; боротьбу із дискримінацією суб'єктів господарювання усіх форм; вирішення окремих завдань забезпечення національної економічної безпеки; деолігархізацію й боротьбу із корупцією; стимулювання як до залучення інвестицій і покращення інвестиційного клімату, так і запровадження інновацій у виробництво; створення умов для протікання процесів націоналізації та приватизації у сфері реструктуризації відносин власності на економічні активи тощо;

7) запропоновано визначати інституційну інфраструктуру формування конкурентної політики як окремий механізм, що передбачає використання комплексного підходу до виконання завдань розвитку конкурентного права і законодавства, а саме завдяки участі законодавчого та інших органів державної влади одночасно із, наприклад, залученням організацій фахівців-науковців й об'єднань підприємств для вирішення питань формування й проведення правової та законодавчої політики у сфері економічної конкуренції. У той же час розроблення і реалізація політики як особливий вид діяльності держави і громадянського суспільства потребують інструментально-

інституційного підходу держави до її втілення в життя як окремої постійної складової діяльності державного апарату, доповненого широкою мережею наукових закладів і представниками експертного середовища тощо. Першочерговим завданням такої інституційної інфраструктури має стати визначення матриці конкурентної політики, тобто структури, обов'язкових елементів і механізмів, а також процедур взаємодії держави, бізнес-середовища, саморегульованих організацій і науково-експертних структур;

8) встановлено, що проблема інституціалізації конкурентної політики має бути законодавчо закріплена й легалізована. Виходячи з цього, держава зобов'язана як забезпечити функціональність конкурентної сфери, так і провадити нормотворчу і правозастосовну діяльність відповідно до приписів Концепції забезпечення конкуренції, стратегії розвитку, Державної програми розвитку конкуренції та інших політико-програмних документів, які мають бути обов'язково прийняті. Спираючись на вказане, наголошено на необхідності прийняття спеціального Закону України «Про національну програму розвитку конкуренції»;

9) доведено важливість застосування диференційованого підходу до засобів забезпечення й захисту економічної конкуренції залежно від конкурентної внутрішньої структури ринків, тиску зовнішніх конкурентів, бар'єрів виходу на ринки і наявності внутрішнього інвестиційного ресурсу в програмних і прогнозних документах. Беручи до уваги результати дослідження, констатовано, що першочерговими завданнями мають стати: підтримка малого й середнього бізнесу, сприяння зниженню бар'єрів на ринку, зменшення рівня їх олігополізації, боротьба із тіньовою економікою;

10) обґрунтовано, що серед основних напрямів конкурентної політики необхідно виокремити такі: протидія монополізації ринку й подолання домінування олігархічних структур; захист економічної конкуренції від спотворень, зловживань, недобросовісних методів конкурентної боротьби; деолігархізація; підтримка умов конкурентності ринку; створення і застосування правил економічної конкуренції як специфічної форми регулювання господарської діяльності в різних секторах і галузях економіки (стимулювання, економічні нормативи концентрації, захист національного товаровиробника); узгодження промислової, зовнішньоекономічної, регуляторної політики й політики у сфері приватизації з конкурентною; оптимізація діяльності органів виконавчої влади й органів місцевого самоврядування як суб'єктів економічних відносин; удосконалення регулювання й контролю у сферах, де діють суб'єкти природних монополій; захист інтересів

суб'єктів підприємницької діяльності і споживачів від неправомірних обмежень конкуренції, подолання негативного впливу «тіньового» сектору економіки на конкуренцію; виконання інших економічних завдань засобами конкурентного права;

11) аргументовано, що особливої уваги потребує такий напрям конкурентної політики, як деолігархізація. Доведено, що, враховуючи ступінь олігархізації національної економіки, саме питання деолігархізації набуває актуальності з точки зору виконання завдань конкурентного права господарсько-правовими засобами, зокрема, із метою досягнення обмеженого впливу суб'єктів економічної влади – господарських організацій певного типу на зміст і параметри агрегатного стану національної економіки ринкового типу. З'ясовано, що досягнення вказаної мети засобами, наприклад, конкурентного права, можливе шляхом впровадження механізмів недопущення монополізації ринків, встановлення ефективних і диференційованих по окремих ринках параметрів економічної концентрації, нагляду за суб'єктами природних монополій, інституціалізації анбандлінгу тощо. Підтверджено, що анбандлінг є ефективним механізмом боротьби з монополізацією ринків, зосередженням в одних руках (від видобування, переробки, транспортування й постачання кінцевому споживачу) цілої галузі і сфери виробництва. Підкреслено нагальність запровадження процедури анбандлінгу не тільки в нафтогазовій та електроенергетичних сферах, а й у тих, які не перебувають у стані природної монополії, але знаходяться в руках олігархів;

12) встановлено, що АМКУ повинен застосовувати диференційовані підходи або засоби стимулювання конкуренції до різних ринків, наприклад, за рахунок ініціювання спрощеного виходу іноземних суб'єктів на національний ринок, або шляхом врегулювання нормативів концентрації, паралельно впроваджуючи активні компенсаційні механізми, використовуючи засоби державної допомоги тощо. У цьому сенсі варто наголосити на необхідності прозорості механізму обмеження проявів олігархізації господарських організацій, які часто мають власні важелі впливу на органи державної влади. Для цього потрібно обрати юридично значущі кваліфікаційні ознаки віднесення суб'єктів господарювання до категорій господарських організацій великого бізнесу, а також організацій олігархічного характеру;

13) виявлено, що в певних сферах, де рівень олігархізації ринків надто високий, дієвими можуть стати методи певної лібералізації входу іноземних інвесторів й іноземних товаровиробників на відповідні ринки. При цьому важливого значення набуває залучення декількох

конкуруючих іноземних господарських організацій одного виробничого профілю для уникнення ситуації концентрації одного іноземного гравця на ринку. На тих ринках, де є всі можливості розвитку вітчизняних товаровиробників, необхідно активно застосовувати методи стимулювання підвищення конкуренто-спроможності національних суб'єктів і їх виходу на ринок із конкурентоздатною продукцією. Цього можна досягти лише за умови існування конкуренції, яка, у свою чергу, підштовхує до підвищення якості та зниження ціни тощо;

14) обґрунтовано доцільність: а) розробки особливої класифікації з огляду на специфічні конфігурації вимог конкурентності на окремих ринках; б) віднайдення механізмів, використання яких дало б результати саме на цих ринках, із метою забезпечення конкурентності на внутрішньому і конкурентоспроможності на зовнішніх ринках; в) створення внутрішнього інвестиційного ресурсу; г) запровадження адресного підходу до цілої низки ринків задля підвищення ефективності впливу. Проте важливо не просто забезпечити й підтримувати конкуренцію всередині країни, а й виходити на світовий ринок із власною конкурентоздатною продукцією, йдеться про підвищення рівня конкурентності у державі в тих сферах, де це необхідно, і підтримання національного товаровиробника на світовому ринку, чого можна досягти шляхом заохочення, підвищення нормативів концентрації;

15) доведено, що законодавець при виокремленні критеріїв зловживання монопольним становищем залежно від сегмента ринку, стану міжнародної конкуренції і відкритості національного ринку щодо імпорту відповідних товарів і послуг повинен перейти від уніфікованого до диференційованого підходу. Із цими критеріями мають бути пов'язані також і критерії встановлення концентрації суб'єктів господарювання або економічної концентрації, які, у свою чергу, вимагають диференціації залежно від галузевого або регіонального критерію;

16) звернуто увагу на відсутність системного характеру програмних документів, які мусять передбачати стратегічні й динамічні напрями, мати як загальнодержавну, так і регіональну спрямованість, бути адаптованими до умов сьогодення і передбачати зміни в майбутньому. При розробленні програми розвитку конкуренції необхідно враховувати сегментацію ринків за різними критеріями, надання прогнозів і варіантів їх еволюціонування в різноманітних сферах економіки. Така програма повинна носити перманентний характер і мати як постійну складову, так і оновлюватися згідно зі змінами в економіці. Законодавчі акти щодо різних секторів і сегментів економіки варто розробляти, беручи до уваги ступінь олігархізації

ринків чи сфер виробництва і передбачаючи засоби захисту економічної конкуренції в тій чи іншій сфері, а також захист від недобросовісних конкурентних практик. У тих галузях, де монополізація ринків є виправданою, має позитивний ефект і сприяє підвищенню їх конкурентоспроможності, слід віднайти механізми компенсації «неспроможності» забезпечення конкурентності, а в тих, де забезпечення конкурентності й економічної багатоманітності є необхідним, важливо виробити механізми реального захисту конкуренції і вільного входу і виходу на ринок суб'єктів господарювання;

17) аргументовано, що вкрай актуальним є проведення систематизації конкурентного законодавства у формі кодифікації. Виходячи з того, що конкурентне право – це підгалузь господарського права, яка структурується, об'єднуючи цілу низку відносно автономних інститутів, що мають суттєву різницю у правовій природі і правовій спрямованості (регулююча, правоохоронна, процедурна), кодифікація конкурентного права шляхом прийняття уніфікованого для всієї підгалузі акта вбачається проблематичною, тому уявляється, що вона буде оптимальною у разі прийняття не одного, а низки кодексів, кожен з яких унормовуватиме гомогенні за своєю природою відносини. Запропоновано розробити три кодифікованих акти: Конкурентний кодекс України, Конкурентний процедурний кодекс України і Кодекс України про конкурентні правопорушення, в якому приділити увагу й деталізувати склад кожного правопорушення, із зазначенням обтяжуючих і пом'якшуючих обставин. Крім того, кожен кодекс має містити Загальну й Особливу частини;

18) Конкурентний кодекс України має включати узагальнюючі норми конкурентного права щодо: недопущення монополізації ринків за зловживань монопольними утвореннями, захисту від недобросовісної конкуренції, контролю за діяльністю суб'єктів природних монополій, контролю за концентрацією й узгодженими діями; а також визначати основні засади функціонування Антимонопольного комітету України, його завдання, повноваження, порядок обрання голови, членів, містити інші норми, які на сьогодні закріплені в Законі України «Про Антимонопольний комітет України», і ті, спираючись на які відбувається унормування процесу дотримання конкурентності при публічних закупівлях, у тому числі оскарження порушень при публічних закупівлях, дотримання принципів надання державної допомоги суб'єктам господарювання;

19) Кодекс України про конкурентні правопорушення має закріплювати не просто перелік конкурентних правопорушень, а

визначати склад кожного правопорушення й відповідальність, яка буде співрозмірна із збитками, завданими антиконкурентними правопорушеннями, тобто зі шкодою, заподіяною суб'єктам господарювання або економіці країни, враховуючи пом'якшуючі й обтяжуючі обставини, сукупність правопорушень тощо. Особлива частина повинна складатися з окремих статей, присвячених кожному виду правопорушень, із зазначенням кваліфікаційних вимог і складу, що враховують сегментацію ринків і порушень на цих ринках. При цьому мають братися до уваги правопорушення, передбачені не тільки Законом України «Про захист економічної конкуренції», а й Законом «Про захист від недобросовісної конкуренції», а також правопорушення у сферах, де діють суб'єкти природних монополій, правопорушення у сфері публічних закупівель тощо;

20) Конкурентний процедурний кодекс – це акт, що узагальнює всі процедурні повноваження, визначені підзаконними нормативно-правовими актами, які існують на сьогодні. Він має охоплювати такі питання: учасники судового процесу, докази, процесуальні форми, строки, розгляд заяв, розслідування у справі, процедура проведення досудового розслідування, процедури надання дозволів на концентрацію й узгоджені дії, порядок оскарження рішень у справах до господарського суду. Загальна частина цього Кодексу повинна об'єднувати норми й інститути процедури розгляду конкурентних правопорушень, які мають значення для галузі в цілому, всіх видів проваджень і стадій. До Особливої частини слід включити норми й інститути, які врегульовують порядок розгляду й вирішення справ у різних провадженнях у сфері економічної конкуренції.

Удосконалено:

1) положення про те, що конкурентна політика держави є складовою (напрямом) її економічної політики, що формується і реалізується органами держави за допомогою прийняття нормативно-правових актів спеціального призначення з метою забезпечення ефективного функціонування національної ринкової економіки, і за своєю спрямованістю націлена на: забезпечення загального режиму змагальності у сфері господарювання щодо оптимізації рівноваги між попитом і пропозицією, а також обмеження монополізму у сферах, де його існування суспільно обґрунтоване; виконання завдань інших напрямів економічної політики держави шляхом використання засобів нормативно-правового впливу на господарські відносини, зокрема, через встановлення нормативів економічної конкуренції й економічної концентрації, механізм державного контролю, адміністративно-господарські санкції за конкретні правопорушення і заходи обмеження

монополізму;

2) дефініцію поняття «конкурентне право». Запропоновано розуміти його як підсистему норм господарського права, що утворює наскрізний господарсько-правовий інститут або підгалузь, предметом якого є забезпечення реалізації відносин змагальності й обмеження монополізму у сфері господарювання шляхом встановлення правил економічної конкуренції як складової правового господарського порядку; запровадження правових засобів попередження й протидії порушенням зазначених правил; обмеження монополізму і з'ясування підстав господарсько-правової відповідальності за правопорушення законодавства у сфері економічної конкуренції завдяки застосуванню спеціально спрямованих правових засобів регулювання й охорони;

3) тезу про те, що у фокусі політики держави одночасно мають бути питання забезпечення ефективності інституту економічної конкуренції як базового чинника режиму реального функціонування економіки ринкового типу і механізму формування й реалізації державної, у тому числі господарсько-правової, конкурентної політики, і конкурентного права й законодавства як регуляторів конкурентних відносин у системі національної економіки ринкового типу;

4) підхід до розуміння конкурентної політики залежно від напрямів як політики захисту і розвитку конкуренції. Політика захисту конкуренції являє собою комплекс правових засобів АМКУ, спрямованих на виявлення, розслідування і попередження правопорушень, поряд із відновленням порушених прав суб'єктів господарювання, захист прав споживачів і притягнення до відповідальності порушників конкурентного законодавства. Політика розвитку конкуренції має більш стратегічний вектор, а саме покращення економічних показників, які характеризують динаміку конкурентного середовища на вітчизняних товарних ринках, при цьому переслідується стратегічна мета – підвищення конкурентоспроможності національних товаровиробників;

5) положення про необхідність запровадження принципів конкуренції й конкурентного права. Доведено, що основним принципом має стати свобода конкуренції, що передбачає свободу пропозиції, свободу ціноутворення, свободу реалізації продукції, свободу споживчого вибору тощо. Не менше значення мають принципи свободи реінвестування прибутків, державного захисту свободи конкуренції, добросовісності (добросовісної конкуренції), недискримінації, рівності та інших принципів господарювання й господарського права;

6) обґрунтування юридичних підстав забезпечення виконання функціональних завдань АМКУ, який має бути активним регулятором

на ринку і застосовувати дієві методи задля обмеження впливу олігархічних об'єднань. Необхідно, щоб АМКУ вживав контрольних й охоронних заходів, проводив моніторинг, впроваджував компенсаційні заходи, регулював нормативи концентрації, запроваджував контроль за діяльністю іноземних структур на ринку.

Набули подальшого розвитку:

1) положення про те, що сфера інформаційних послуг, якій притаманна певна специфіка регулювання й контролю, також повинна мати спеціальні механізми регулювання. Йдеться про те, що інформацію, враховуючи її особливості, пов'язані з нетиповим предметом правовідносин, так само як і інформаційні послуги, не можна розглядати як класичний ринок товарів чи послуг. Крім того, питання монополізації ринку інформаційних продуктів і послуг на даний момент є недостатньо врегульованим із правової точки зору. Зокрема, правові методи впливу й контролю, які застосовуються переважно з метою регулювання «класичних» ринків, галузей виробництва й реалізації товарів і послуг, тому вони виявляються майже нежиттєздатними, коли мова йде про ринок інформаційних послуг. Для сфери інформаційних послуг як відносно автономного господарсько-правового феномену необхідно виробити чітку спеціальну політику, враховуючи її взаємозв'язок із промисловою, структурно-галузевою, інвестиційною, інноваційною та іншими як складовими економічної політики держави;

2) положення про необхідність реформування системи антимонопольних органів, забезпечення їх взаємозв'язку і налагодження співпраці з іншими структурними відомствами, державними органами, а також антимонопольними органами інших держав тощо. Виходячи з цього, АМКУ як орган контролю й регулювання в конкурентній сфері має, по-перше, нести певну відповідальність за невиконання покладених на нього зобов'язань; по-друге, бути незалежним; по-третє, стати ключовою структурою проведення антиолігархічної політики держави. Таким чином, на порядок денний слід поставити питання змінення підходів до формування складу АМКУ, щоб уникнути впливу з боку олігархічних структур. Варто також розробити і запровадити механізм відповідальності антимонопольних органів перед урядом за невиконання планів, передбачених програмними документами у сфері захисту економічної конкуренції;

3) положення про необхідність розвитку й удосконалення системи регуляторів на ринках, де діють суб'єкти природних монополій, тобто варто створити Національні комісії у всіх сферах (а не тільки в електроенергетиці, у сфері комунальних послуг, зв'язку й інформатизації та ін.), зокрема, у сфері транспорту тощо, відповідно до

вимог Закону України «Про природні монополії»;

4) доводи на користь того, що механізм визначення розміру штрафу в Україні не має чіткого алгоритму, законодавством встановлена лише максимальна його межа, що дає Антимонопольному комітету можливість на свій розсуд вдаватися до різних за розміром штрафних санкцій за типові правопорушення. Для розроблення механізму встановлення відповідальності й алгоритму розрахунку суми штрафів запропоновано приділити увагу визначенню складу конкретного правопорушення як підставі притягнення до відповідальності, включаючи його кваліфікуючі ознаки, що можуть свідчити про рівень розміру шкоди, яка завдається;

5) теза про доцільність скасування такого виду відповідальності за зловживання монополієм становичем, як примусовий поділ, адже його процедура недосконала, а реальне застосування вбачається неможливим, про що свідчить відсутність практики його використання;

6) аргументи щодо того, що на законодавчому рівні слід більше приділити уваги правопорушенням у сфері публічних закупівель, з огляду на це запропоновано виокремити в кодифікованому акті розділ, присвячений питанням спотворення результатів тендерів, торгів, аукціонів, конкурсів та інших видів правопорушень у сфері публічних торгів. Дія превентивного механізму можлива лише після удосконалення процедури притягнення до відповідальності правопорушників і посилення санкцій за такі правопорушення.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що теоретичні положення, пропозиції, висновки й практичні рекомендації, сформульовані в дисертації, можуть бути використані в: *науково-дослідній роботі* – для подальших досліджень проблематики забезпечення захисту економічної конкуренції та реалізації конкурентної політики держави; *у правотворчій діяльності* – при спрямуванні відповідних законодавчих ініціатив і вдосконаленні чинного законодавства України, у тому числі згідно з міжнародними стандартами позитивних зобов'язань; під час проведення правової експертизи нормативно-правових актів і їх проєктів, а також розробці національних стратегій розвитку конкурентних відносин у національній економіці України; *у правозастосовній діяльності* – для вдосконалення національної судової практики із застосування правоохоронних норм конкурентного законодавства, норм, пов'язаних із регулюванням публічних закупівель, державної допомоги суб'єктам господарювання, притягнення до відповідальності за конкурентні правопорушення; *у навчальному процесі* – при підготовці підручників і навчальних посібників із дисциплін «Господарське право», «Конкурентне право»,

«Правовий захист економічної конкуренції».

Особистий внесок здобувача. Положення та висновки, що містяться у дисертації, є результатом самостійного, особистого дослідження автора. В опублікованій у співавторстві з Б. Язлюк, А. Гулей, Р. Бруханським, Г. Шовкопляс у статті «Basic principles of financial markets regulation and legal aspects of the legislative requirements» («Основи регулювання фінансових ринків та правові аспекти вимог законодавства») автором особисто було проведено порівняльний аналіз контролюючих органів у сфері фінансових послуг в Європейському Союзі, зокрема, розглянуто систему регуляторів на цих ринках на прикладі таких європейських країн, як Польща, Німеччина та Велика Британія. Зроблено висновок про те, що нагляд і контроль на ринку фінансових послуг повинні бути максимально гармонізовані, виходячи з єдності ринку капіталів і необхідності уніфікації здійснення операцій з фінансовими інститутами. Цей напрям потребує запозичення норм у провідних європейських країн, як наслідок, реформування системи регуляторів на ринку фінансових послуг.

Апробація матеріалів дисертації. Основні положення і висновки дисертації обговорювалися на засіданнях кафедри господарського права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, міжнародних і всеукраїнських наукових і науково-практичних конференціях, семінарах, круглих столах, зокрема: Міжнародній науково-практичній конференції «Стратегія реалізації конкурентної політики України в контексті євроінтеграційних викликів» (м. Київ, 27 квіт. 2017 р.), Всеукраїнській науково-практичній конференції «Міжгалузеві зв'язки цивільного, господарського та трудового права» (м. Кривий Ріг, 28 верес. 2017 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції молодих учених «Юридична осінь 2017 року» (м. Харків, 15 листоп. 2017 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Законодавство України у світлі сучасних активних реформаційних процесів» (м. Київ, 12–13 жовт. 2018 р., Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми законодавства: пріоритетні напрямки його вдосконалення» (м. Одеса, 12–13 жовт. 2018 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Чинники розвитку юридичних наук у XXI столітті» (м. Дніпро, 2–3 листоп. 2018 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Одеські юридичні читання» (м. Одеса, 9 листоп. 2018 р.), круглому столі «Актуальні проблеми господарського права і процесу» (м. Київ, 9 листоп. 2018 р.), Всеукраїнській науковій конференції «Теорія і практика сучасної юриспруденції» (м. Харків, 10 груд. 2018 р.), Challenges of modernization if legal education in Ukraine and EU countries: Scientific and pedagogic

internship: Internship proceedings, December 3–14, 2018., Міжнародній науково-практичній конференції «Реформування національного та міжнародного права: перспективи і пріоритети» (м.Одеса, 18–19 січ. 2019 р.), Legal practice in EU countries and Ukraine at the modern stage: International scientific and practical conference: Conference proceedings, January 25–26, 2019. Arad, круглому столі «Перші наукові читання пам'яті академіка В. К. Мамутова» (8 лют. 2019 р., м.Київ), II Міжнародній науково-практичній конференції «Глобальні виміри захисту економічної конкуренції» (м.Київ, 28 лют. 2018 р.), круглому столу «Завдання господарсько-правової політики держави в умовах четвертої промислової революції» (м.Харків, 20 берез. 2019 р.), Всеукраїнській науково-практичній конференції «Теорія та практика сучасної юриспруденції (м.Харків, 1 листоп. 2019 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Цінність права як найефективнішого регулятора суспільних відносин» (м. Харків., 4–5 жовт. 2019 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми вдосконалення законодавства та правозастосування (м.Запоріжжя, 25–26 жовт. 2019 р.), Міжнародній науково-практичній конференції молодих учених «Юридична осінь 2019 року» (Харків, 29 листоп. 2019 р.).

Структура та обсяг дисертації обумовлені предметом, метою й завданнями дослідження. Робота складається зі вступу, чотирьох розділів, які містять 17 підрозділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації – 374 сторінки, з яких основного тексту – 330 сторінок, список використаних джерел (542 найменування) – на 43 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми, вказано на зв'язок роботи з науковими програмами, планами і темами, визначено мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження, а також його методологічну основу, розкрито наукову новизну, теоретичне й практичне значення отриманих результатів, наведено відомості про апробацію матеріалів, її структуру і обсяг.

Розділ 1 «Історія розвитку і сучасний стан конкурентного законодавства України та зарубіжних країн» складається з чотирьох підрозділів, в яких розглянуто конкурентне законодавство іноземних країн (США, Великої Британії, Австралії та Новій Зеландії, Японії, Арабських Еміратів, Китайській Народній Республіці, Південній Кореї, країн Європи); регулювання конкуренції на рівні Європейського Союзу і

світових міжнародних організацій; проблеми забезпечення конкуренції на глобальному рівні.

У підрозділі 1.1 *«Конкурентне законодавство іноземних країн: історичний аспект»* досліджено процес становлення і еволюціонування законодавства у сфері конкуренції в різних країнах, враховано особливості становлення і формування американської, європейської і азіатської моделей антимонопольного законодавства, структури антимонопольних органів. Вивчено сучасний стан антимонопольного регулювання й законодавчого закріплення норм захисту економічної конкуренції та регулювання недобросовісної конкуренції.

Підрозділ 1.2 *«Історія розвитку конкурентного законодавства України та його сучасний стан»* присвячено розгляду еволюціонування законодавства України у сфері конкуренції, його сучасного стану. Доведено, що механізми регулювання відносин із захисту й розвитку економічної конкуренції, так само як і норми, присвячені захисту від проявів недобросовісної конкуренції, регулюванню і контролю у сферах, де діють суб'єкти природних монополій, мають бути модернізовані й удосконалені, оскільки нормальне функціонування ринкової економіки на основі чесних методів конкурентної боротьби передбачає регулювання цих інститутів у сукупності і спільності.

У підрозділі 1.3 *«Регулювання конкуренції на рівні Європейського Союзу і світових міжнародних організацій»* розглянуто основні підходи до регулювання конкуренції в ЄС і міжнародних організаціях. Констатовано, що єдиним прикладом наднаціонального регулювання на сьогодні є політика ведення конкуренції в Європейському Союзі й контроль на рівні міжурядових міжнародних організацій. Виходячи з того, що на даний час не сформувався одностайного розуміння поняття «ефективна конкуренція», немає його чіткої і єдино прийнятної легальної дефініції, запропоновано під нею розуміти такі ринкові умови, за яких фірми потрапляють під розумно допустимий конкурентний тиск із боку, по-перше, наявних і потенційних конкурентів і, по-друге, споживачів, при цьому роль держави полягає в забезпеченні наявності такого тиску на ринку.

Підрозділ 1.4 *«Глобалізація міжнародного економічного простору та проблеми забезпечення конкуренції на глобальному рівні»* присвячено вивченню глобалізації як явища. Здійснена спроба вирішити питання забезпечення конкуренції на глобальному рівні. Обґрунтовано, що на сьогодні актуальною проблемою є створення нових механізмів регулювання конкуренції на світовому ринку, підтримання національного товаровиробника, бо без належного регулювання конкурентних відносин і налагодження механізму конкуренції всередині

країни неможливо досягти рентабельності й ефективності галузей економіки, які здатні стати конкурентоспроможними на світовому ринку.

Розділ 2 «Правова політика держави у сфері захисту економічної конкуренції» містить чотири підрозділи, в яких досліджено трактування поняття й функції конкурентної політики держави; елементи й засади проведення господарсько-правової політики держави, системно-структурні зв'язки конкурентної політики з іншими напрямками економічної політики держави; розглянуто правові інструменти й механізми реалізації, завдання і напрями конкурентної політики держави.

У підрозділі 2.1 *«Поняття та функції конкурентної політики держави»* вивчено думки і погляди науковців на суть поняття «конкурентна політика держави», її функції. На підставі їх аналізу запропоновано класифікацію і визначено функції економічної конкуренції, конкурентного права та конкурентної політики держави.

Підрозділ 2.2 *«Елементи й засади реалізації господарсько-правової політики держави і системно-структурні зв'язки конкурентної політики з іншими напрямками економічної політики держави»* присвячено дослідженню реалізації господарсько-правової політики держави, факторів формування конкурентного середовища і забезпечення функціонування ринкової економіки. Доведено, що на ступінь конкурентності у країні відчутно впливає взаємозв'язок конкурентної політики з іншими напрямками економічної політики держави.

У підрозділі 2.3 *«Інструменти та механізми реалізації конкурентної політики»* розглянуто специфіку задіяння антимонопольними органами різних механізмів і інструментів формування й реалізації конкурентної політики. Аргументовано, що важливим напрямом конкурентної політики, поряд із покаранням і попередженням, визнаються розвиток, стимулювання та захист конкуренції. Зроблено акцент на важливості не просто закріплення цілей та формулювання основних напрямів конкурентної політики на теоретичному рівні, а саме на їх досягненні завдяки застосуванню дієвих механізмів.

Підрозділ 2.4 *«Особливі завдання й напрями конкурентної політики держав»* присвячено з'ясуванню ключових завдань конкурентної політики держави, шляхів і напрямів її вдосконалення і модернізації. Серед основних напрямів конкурентної політики виокремлено такі, як: протидія монополізації ринку; захист економічної конкуренції від спотворень, зловживань, недобросовісних методів

конкурентної боротьби; підтримка умов конкурентності ринку; створення і застосування правил економічної конкуренції як специфічної форми регулювання господарської діяльності в різних секторах і галузях економіки (стимулювання, економічні нормативи концентрації), захист національного товаровиробника) й деолігархізація.

Розділ 3 «Основні об'єкти конкурентного права України» включає шість підрозділів, в яких вивчено та проаналізовано базові властивості функціонування економік ринкового типу й феномен економічної конкуренції у їх складі; домінування й монополізм суб'єктів господарювання на ринку; антиконкурентні узгоджені дії суб'єктів господарювання; концентрацію суб'єктів господарювання й недобросовісну конкуренцію.

У підрозділі 3.1. *«Основні правила ринкової економіки й засади економічної конкуренції»* досліджено нормативну базу, в якій закріплені правила конкуренції, що слід розглядати не як просту сукупність правових норм, а як складну систему, що поєднує комплекс компонентів, які перебувають у взаємозв'язку між собою і впливають на весь господарський правовий порядок, який в умовах ринкової економіки передбачає існування, розвиток і захист економічної конкуренції як системоутворюючий принцип формування господарської системи. Доведено, що на даному етапі Україна потребує вдосконалення свого законодавства, зокрема, стосовно економічної конкуренції, адже правила і принципи наразі не мають свого закріплення в нормативній базі, а сформулювати їх можна лише через аналіз положень, що стосуються порушень у цій сфері.

Підрозділ 3.2 «Домінування суб'єктів господарювання в господарській діяльності та монополізм» містить дослідження діяльності природних монополій, які існують сьогодні в Україні, та штучно утворених суб'єктів олігархічного типу, які домінують в багатьох галузях економіки. Встановлено, що деякі з них утворилися в межах радянського економічного напрямку, який передбачав концентрацію виробництва, проте вони одночасно поєднують елементи підприємницької діяльності і природної монополії, тому мають можливість працювати на конкурентних засадах. Наголошено, що в реаліях сьогодення ліквідація природного монополізму взагалі неможлива, у зв'язку з чим виникає необхідність у здійсненні державного регулювання шляхом затвердження правил, які унормовували б їх діяльність на ринку.

У підрозділі 3.3 *«Антиконкурентні узгоджені дії суб'єктів господарювання»* обґрунтовано, що боротьба із картельними змовами – це важливе завдання антимонопольних органів, виконання якого

можливе у разі ефективного застосування санкцій до правопорушників, які, у свою чергу, повинні носити превентивний характер. Крім того, такі змови можуть спрямовуватися на координацію конкурентної поведінки на ринку задля встановлення певних квот, обмежень, нав'язувань умов придбання товарів, застосування різних умов до рівнозначних покупців тощо. Однак, як відомо, усі вони становлять небезпеку функціонуванню ринкової економіки в цілому й існуванню вільної конкуренції зокрема. Акцентовано на тому, що Антимонопольний комітет України, хоча і наділений досить великими повноваженнями, але йому іноді не вистачає фізичної і технічної можливості, зокрема, при розкритті й виявленні доказової бази картелів.

Підрозділ 3.4 «Антиконкурентні узгоджені дії у сфері публічних закупівель» містить аналіз проявів змов та інших порушень під час публічних закупівель. Доведено, що публічні закупівлі товарів, робіт і послуг є правовим інструментом, який дає державі право обрати на найвигідніших умовах суб'єктів господарювання – виконавців замовлень за державні кошти. Цей процес передбачає неупереджений відбір переможця, який запропонує вигідні умови. Проте принципи конкурентності і змагальності порушуються і підриваються засадами добросовісної конкуренції в тих випадках, коли суб'єкти господарювання, які змагаються, приймають рішення не самостійно, а узгоджуючи свою поведінку. На сьогодні даний вид правопорушень є дуже поширеним явищем, але дієві механізми боротьби із ним, на жаль, відсутні.

У підрозділі 3.5 «Контроль за концентрацією суб'єктів господарювання» проаналізовано норми конкурентного законодавства щодо регулювання й контролю за дотриманням нормативів економічної концентрації. Констатовано, що контроль за концентрацією – це важливий напрям діяльності АМКУ, що провадиться задля уникнення послаблення розвитку конкуренції на ринку й попередження монополізації ринку. Норми контролю за концентрацією носять більш превентивний характер, аніж забороняючий.

Підрозділ 3.6 «Недобросовісна конкуренція» присвячено розгляду правопорушень у сфері захисту від недобросовісної конкуренції як окремої групи конкурентних правопорушень із специфічним складом. Підтверджено, що питання захисту добросовісної конкуренції, регулювання й контролю за застосуванням недобросовісних методів конкурентної боротьби є вкрай актуальним і перебуває у центрі уваги багатьох країн світу. Наголошено, що на сьогодні вітчизняне законодавство у сфері захисту від недобросовісної конкуренції досить застаріле і не відповідає сучасним умовам. Доведено, що проявів

недобросовісних практик у сфері конкуренції існує набагато більше, аніж передбачено законодавством, а чинний на сьогодні Закон України «Про захист від недобросовісної конкуренції» не визначає складів правопорушень, не передбачає умов пом'якшення або обтяження відповідальності, що теж неприпустимо, а отже, має бути виправлено.

Розділ 4 «Основні напрями реформування національного конкурентного законодавства» складається з трьох підрозділів, присвячених дослідженню законодавчого закріплення механізму конкурентної політики держави й засобів її реалізації; шляхів удосконалення законодавчого забезпечення правового статусу антимонопольних органів України; моделюванню процесів кодифікації конкурентного законодавства України.

У підрозділі 4.1 «Законодавче закріплення механізму конкурентної політики держави й засобів її реалізації» доведено, що нині гострим вважається питання реалізації приписів нормативних актів у сфері конкуренції і конкурентної політики і забезпечення виконання поставлених завдань, а не їх розробка й прийняття. Звісно, для цього повинні бути створені механізми й обрані засоби, а також чітко сформульовані зобов'язання перед органами контролю й суб'єктами господарювання. Крім того, необхідно чітко відмежовувати правила, заборони, контрольні механізми, превентивні норми тощо. Домогтися цього неможливо без адвокатування конкуренції на всіх ринках. Констатовано, що поставлені в програмних документах цілі мають досягатися, а не бути просто формальним закріпленням найближчих планів, які із року в рік, від однієї концепції до наступної не дають ніякого результату. Обґрунтовано, що існує необхідність у передбаченні відповідальності за невиконання контролюючими органами поставлених у програмних документах цілей.

Підрозділ 4.2 «Удосконалення законодавчого забезпечення правового статусу антимонопольних органів» присвячено аналізу приписів нормативно-правових актів, в яких закріплені статус, повноваження антимонопольних органів, визначено шляхи їх удосконалення. Наголошено, що нині дуже важливо переглянути процедуру формування складу антимонопольних органів. Обґрунтовано, що основними напрямами реформування конкурентної політики є проведення таких дієвих заходів, як створення спеціального органу для оскарження публічних закупівель задля розвантаження роботи АМКУ; модернізація й налагодження співпраці антикорупційних, правоохоронних органів і системи правосуддя; підтримка малого й середнього бізнесу, послаблення влади олігархічних структур; залучення саморегульованих організацій та бізнес-середовища до

регулювання конкурентних відносин тощо.

У підрозділі 4.3 «*Моделювання процесів кодифікації конкурентного законодавства України*» доведено, що на даний момент систематизація конкурентного законодавства у формі кодифікації є оптимальним виходом впорядкування чинних юридичних актів у сфері конкуренції та приведення їх до певної внутрішньо узгодженої системи відповідно до об'єктивних потреб розвитку конкурентних відносин. Основною метою систематизації має стати не лише упорядкування всіх нормативно-правових актів конкурентного права в одному документі, а й прийняття низки кодифікованих актів на основі узгодженості всіх норм конкурентного права, уніфікації категоріального апарату й термінології конкурентного законодавства з обов'язковою гармонізацією із нормами міжнародного права.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення й вирішення наукової проблеми, що полягає в розробці концепції змістовної модернізації конкурентного законодавства України, правової інституціоналізації механізму формування конкурентної політики держави і кодифікації конкурентного законодавства. За підсумками роботи сформульовано такі висновки.

1. Сьогодні в більшості країн розроблено й діє спеціальне законодавство з питань захисту конкуренції. Регулювання конкуренції відбувається як на державному рівні, так і на рівні міжурядових організацій, зокрема, на рівні Європейського Союзу. У світі існують різні моделі антимонопольного регулювання, які передбачають різноманітні пріоритетні напрями антимонопольно-конкурентної політики.

2. Становлення і формування вітчизняного конкурентного законодавства умовно можна поділити на два етапи. Перший стартував на початку дев'яностих років, а саме з моменту прийняття першого антимонопольного Закону України «Про обмеження монополізму і недопущення недобросовісної конкуренції в підприємницькій діяльності» й «Державної програми демонополізації економіки та розвитку конкуренції», і тривав до початку двотисячних. Другий етап починається із прийняттям нового більш адаптованого до норм Європейського Союзу Закону України «Про захист економічної конкуренції» і низки нормативно-правових актів процедурного характеру і впровадженням системи контролю на ринках, де діють суб'єкти природних монополій та контролю за концентрацією, а згодом

і розширенням повноважень АМКУ у сфері публічних закупівель, моніторингу за державною допомогою.

3. Незважаючи на майже тридцятирічну історію розвитку конкурентного законодавства України і сформовану систему антимонопольних органів держави, рівень конкурентності господарської діяльності в національній економіці залишається низьким, а реалізація конкурентної політики малоефективною. Сучасне вітчизняне конкурентне законодавство має досить застарілі норми і потребує реформування. Не достатньо закріпити визначення поняття *«антимонопольно-конкурентна політика»* лише у ст. 10 Господарського кодексу України, конкретні завдання економічної конкуренції мають бути відображені також у прогностичних і програмних документах держави, що створюють безпосереднє зобов'язання для її антимонопольних органів.

4. Необхідно звернути увагу на відсутність системного характеру програмних документів, які мусять визначати стратегічні й динамічні напрями, зміни в майбутньому, мати як загальнодержавну, так і регіональну спрямованість. На сьогодні більшість програм розвитку періодична і має реактивний характер, зачіпає частіш за все проблеми, які вже існують і потребують негайного вирішення, у той час як вони повинні враховувати розвиток і прогресивні зміни, умови глобалізації чи, навпаки, передбачати протекціоністські методи. Важливо проводити періодичну оцінку й переоцінку ефективності прийнятих (попередніх) і поточних програм, беручи до уваги процеси глобалізації, рівень тінізації економіки, рівень корупції і стан олігополізованості ринків, а також досвід іноземних країн у вирішенні цих проблем.

5. Будь-яка модернізація, а тим більше реформування, системи законодавчого забезпечення економічної конкуренції і осучаснення приписів деяких актів потребують у першу чергу концептуальної ясності щодо самої феноменології економічної конкуренції в умовах сьогодення, прогнозування напрямів її трансформації та розвитку, постановки чітких функціональних завдань стосовно перегляду характеру і змісту правового регулювання в означеній сфері.

6. В умовах сьогодення для віднайдення дієвих механізмів реалізації конкурентної політики слід використовувати концептуально нові підходи, враховувати ступінь відкритості ринку й брати до уваги те, що уніфіковане регулювання конкурентних відносин, узятих у масштабі всього національного ринку, є проблематичним і потребує предметного розгляду з позицій спеціалізації по окремих сегментах ринків товарів і послуг.

7. Механізми, завдання й засоби досягнення високого рівня

конкурентності у країні мають відрізнятися і залежати від різних критеріїв: видів товарів, робіт чи послуг, а також ринків постачання й збуту. Основними напрямками державної політики має стати диференціація засобів за секторальним спрямуванням з урахуванням конкурентоздатності власної продукції: там, де в Україні є потенціал вироблення власної конкурентоспроможної продукції, необхідно впровадити механізми стимулювання й розвитку цих секторів економіки, недопущення створення бар'єрів із боку іноземних товаровиробників, беручи до уваги умови захисту національного товаровиробника. Звісно, мова не йде про порушення умов СОТ щодо субсидування й надання державної допомоги. На конкурентних ринках можна підвищувати рівень концентрації, показники домінування тощо, а якщо ринок олігополізований чи монополізований, показники й критерії монополізованості повинні бути змінені.

8. Проведення конкурентної політики передбачає застосування механізмів та інструментів через діяльність державних органів. У той же час запорукою успішної реалізації конкурентної політики виступає плідна робота Антимонопольного комітету України та його взаємодія з іншими національними й іноземними органами. Забезпечення захисту і розвитку конкуренції повинно досягатися не лише примусовими, а й узгоджувальними, заохочувальними засобами, із залученням центральних і місцевих органів влади, державних і громадських інституцій, підприємців, їх професійних організацій до утвердження зрозумілих і прозорих «правил гри» на ринку, закріплення чесних ділових звичаїв, а також пропаганди позитивних наслідків конкуренції для суспільства в цілому.

9. Зважаючи на прискорення процесів глобалізації та інтернаціоналізації, необхідним вбачається перегляд правил конкурентної політики держави у світовому масштабі, враховуючи як інтереси великих транснаціональних корпорацій, так і суб'єктів малого й середнього бізнесу в межах національного ринку.

10. Економіку України не можна розглядати ізольовано від світової. З огляду на це для ефективного регулювання конкурентних відносин, стимулювання конкуренції у загальносвітовому масштабі і створення власних конкурентоспроможних підприємств, що були б гідними конкурентами світовим лідерам, необхідно переглянути і реформувати національне законодавство з точки зору глобального виміру (йдеться про процеси глобалізації та відкритості ринків), а також запровадити співпрацю Антимонопольного комітету України з антимонопольними органами інших країн.

11. Регулювання конкуренції та антимонопольне законодавство

існують як на рівні окремих держав, так і на рівні міждержавних організацій (СОТ, ООН, МКМ, ОЕСР, Європейського Союзу), які мають спільні напрями діяльності в боротьбі із зловживаннями, картелями, недобросовісною конкуренцією, а також при контролі за концентрацією й державною допомогою суб'єктам господарювання. Не менш значущим є й те, що в умовах глобалізації інтенсифікується укладання угод щодо міжнародних злиттів і поглинань. З огляду на це необхідно, щоб такі угоди узгоджувалися конкурентними відомствами усіх країн, на території яких функціонують компанії. У той же час до певних труднощів при розгляді подібних питань призводять відмінності в національному конкурентному законодавстві. Отже, існує потреба в прийнятті «єдиного конкурентного кодексу».

12. Реформування й удосконалення потребує система антимонопольних органів. Крім того, варто переглянути й їх взаємодію з іншими структурними відомствами, державними органами, антимонопольними органами інших держав тощо. АМКУ як орган контролю й регулювання в конкурентній сфері має, по-перше, нести певну відповідальність за невиконання покладених на нього зобов'язань; по-друге, бути незалежним; по-третє, стати ключовою структурою для проведення антиолігархічної політики держави. Основним напрямом реформування АМКУ є створення умов для реальної його незалежності від тиску з боку як органів державної влади, так і суспільно-економічної влади, яку уособлюють олігархи.

13. З огляду на те, що значна кількість норм конкурентного права застаріла і розгалужена за характером, вкрай актуальним є проведення систематизації – впорядкування чинних юридичних актів у сфері конкуренції й приведення їх до певної внутрішньо узгодженої системи відповідно до об'єктивних потреб розвитку конкурентних відносин, враховуючи процеси глобалізації. Основною метою систематизації має стати не просто упорядкування всіх нормативно-правових актів конкурентного права в одному документі, а прийняття низки кодифікованих актів на основі узгодженості всіх приписів конкурентного права, уніфікації категоріального апарату й термінології з обов'язковою гармонізацією із нормами міжнародного права.

14. Модернізація й систематизація чинного конкурентного законодавства, передусім шляхом кодифікації у вигляді триади кодексів, вже на часі, це стосується в тому числі питань розроблення програмних документів і стратегії розвитку конкуренції в системі національної економіки.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографічні праці:

1. Швидка Т. І. Становлення сучасного конкурентного законодавства: світовий та вітчизняний досвід: монографія. Харків: Право, 2018. 168 с.

2. Швидка Т. І. Економічна конкуренція: сучасний стан законодавчого забезпечення та перспективи його модернізації: монографія. Харків: Право. 2020. 376 с.

Статті у наукових фахових виданнях України та іноземних держав:

3. Швидка Т. І. Напрями господарсько-правової політики щодо демонополізації національної економіки. *Вісник Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. Серія: Економічна теорія та право* : зб. наук. пр. Харків, 2015. № 3 (22). С. 184–193.

4. Швидка Т. І. Антиконтурентні узгоджені дії як система окремих складів господарських правопорушень. *Вісник Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. Серія: Економічна теорія та право* : зб. наук. пр. Харків, 2015. № 1 (24). С. 113–123.

5. Швидка Т. І. Удосконалення механізму господарсько-правової відповідальності у сфері економічної конкуренції. *Вісник Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. Серія: Економічна теорія та право* : зб. наук. пр. Харків, 2016. № 2(25). С. 149–159.

6. Швидка Т. І. Впровадження та застосування програми “leniency” в законодавство України за антиконкурентні узгоджені дії. *Вісник Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. Серія: Економічна теорія та право* : зб. наук. пр. Харків, 2016. № 4(27). С. 169–181.

7. Швидка Т. І. Господарсько-правові засоби підвищення конкурентоспроможності національної ракетно-космічної промисловості. *Право та інноваційне суспільство* : електрон. наук. вид. 2017. № 1 (8). URL: <http://apir.org.ua/wp-content/uploads/2017/8/Shvydka8.pdf>.

8. Швидка Т. І. Проблемні питання систематизації та кодифікації конкурентного законодавства та його практичного застосування. *Вісник Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. Серія: Економічна теорія та право* : зб. наук. пр. Харків, 2017. № 3(30). С. 108–119.

9. Швидка Т. І. Проблеми притягнення до господарсько-правової

відповідальності за правопорушення у сфері публічних торгів. *Вісник Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. Серія: Економічна теорія та право : зб. наук. пр.* Харків, 2017. № 4(31). С. 156–167.

10. Удосконалення змісту та форми конкурентної політики держави (господарсько-правовий аспект) *Право та інновації : наук.-практ. журн. / редкол.: С. В. Глібко та ін.* Харків : Право, 2017. № 4 (20). С. 36–43.

11. Швидка Т. І. Проблеми монополізації та антимонопольного регулювання на ринку інформаційних послуг та соціальних мереж. *Вісник Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. Серія: Економічна теорія та право : зб. наук. пр.* Харків, 2018. № 1(32). С. 162–175.

12. Швидка Т. І. Конкурентна політика держави як ключовий чинник її правового організаційно-господарського впливу. *Науковий журнал "ScienceRise: Juridical Science".* №2 (4) 2018. С. 26–31. http://journals.urau.ua/sr_law/article/view/135780/132845

13. Borys Yazlyuk, Anatoliy Guley, Ruslan Brukhanskyi, Hanna Shovkopliias and Tetiana Shvydka (2018). Basic principles of financial markets regulation and legal aspects of the legislative requirements. *Investment Management and Financial Innovations*, 15 (1), 337–349. doi:10.21511/imfi.15(1).2018.28 (наукометрична база Scopus)

14. Швидка Т. І. Визначення складу антиконкурентних узгоджених дій у формі спотворення результатів тендерів як виду конкурентних правопорушень. *Підприємництво, господарство і право.* 2018. №7 (269). С. 70–74.

15. Застосування спекулятивних схем при публічних закупівлях та проблеми притягнення до відповідальності. *Право та інновації : наук.-практ. журн. / редкол.: С. В. Глібко та ін.* Харків : Право, 2018. №2 (22). С. 80–87.

16. Швидка Т. І. Глобалізація міжнародного економічного простору та проблеми забезпечення конкуренції в міжнародному масштабі. *Юридичний електронний науковий журнал. Фахове видання юридичного факультету Запорізького університету.* № 4. 2018 С. 58–61. URL: http://lsej.org.ua/4_2018/16.pdf

17. Швидка Т. І. Перспективи розвитку та модернізації конкурентного законодавства України в умовах глобалізації. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право.* 2018. Вип. 51. Т. 1 с. 128–133.

18. Швидка Т. І. Зарубіжний досвід антимонопольної політики та перспективи реформування вітчизняного конкурентного законодавства в

умовах глобалізації. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія Юриспруденція*. 2018. № 33. С. 107–112.

19. Швидка Т. І. Контроль за концентрацією та попередження зловживань монопольним становищем в рамках міжнародної конкуренції. *Науково-виробничий журнал “Держава та регіони” (Класичний приватний університет, м. Запоріжжя)*. Серія: Право. 2018. № 3 (61). С. 59–65.

20. Швидка Т. І. Проблеми регулювання конкурентних відносин та забезпечення конкурентної політики в умовах глобалізації. *Науковий вісник публічного та приватного права (Науково-дослідницький інститут публічного права, м. Київ)* : зб. наук. пр. № 3. Т.1. 2018. С. 85–90.

21. Швидка Т. І. Правове регулювання конкурентної політики держави та механізми вдосконалення її реалізації (порівняльно-правовий аспект). *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія “Юридичні науки”*. Вип. 4. Т. 1. 2018. С. 91–96.

22. Швидка Т. І. Антиконтурентні узгоджені дії або картельні змови (небезпечні наслідки та проблеми притягнення до відповідальності). *Вісник Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. Серія: Економічна теорія та право* : зб. наук. пр. Харків, 2018. № 3(34). С. 119–131.

23. Швидка Т. І. Кваліфікація монопольного становища на ринках та підстави притягнення до відповідальності за зловживання ним. *Електронне наукове фахове видання Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого “Теорія і практика правознавства”*. 2018. URL: <http://tlaw.nlu.edu.ua/author/submission/144906>

24. Проблемні питання кваліфікації правовідносин недобросовісної конкуренції в сфері публічних закупівель. *Науковий журнал “Економіка і право”*. 2019. №1 (52). С. 26–32.

25. Швидка Т. І. Історія становлення і формування конкурентного законодавства (іноземний досвід). *Підприємництво, господарство і право*. 2019. №1 (275). С. 50–55.

26. Швидка Т. І. Інструментальний механізм формування та реалізації конкурентної політики держави. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2019. № 4. С. 83–88.

27. Швидка Т. І. Господарсько-правові механізми регулювання міжнародної конкуренції в умовах глобалізації. *«Юридичний науковий електронний журнал»*. 2019. № 1. С. 97–100. URL: http://lsey.org.ua/1_2019/27.pdf

28. Швидка Т. І. Історія формування антимонопольної політики та

законодавства в Європейському Союзі. *Науковий журнал. Право і суспільство (Дніпровський гуманітарний інститут)*. 2019. № 1. Ч. 2. С.176–182.

29. Швидка Т. І. Проблеми міжнародно-правового регулювання захисту економічної конкуренції. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2018. № 36. Т. 2. С. 51–55.

30. Швидка Т. І. Правові механізми притягнення до відповідальності за антиконкурентні узгоджені дії (новели у законодавстві). *Вісник приватного і публічного права*. 2018. № 6. С. 171–177.

31. Швидка Т. І. Деолігархізація національної економіки як необхідний напрям конкурентної політики держави. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 7 (281). С. 53–59.

32. Швидка Т. І. До питання про інституціоналізацію конкурентної політики держави. *Проблеми законності*. 2019. № 147. С. 131–139.

33. Швидка Т. І. Політико-програмна діяльність держави у сфері захисту економічної конкуренції. *Право та державне управління*. 2019. № 4. С. 51–58

34. Tetiana Shvydka. Development of competitive legislation in the countries of Asia (comparative legal aspects). *Legea si viata (Republica Moldova)* Nr 2/2 (326) 2019. P. 141-145.

35. Tetiana Shvydka. Legal regulation of prevention of monopolization of markets in the context of national and international competition *Legea si viata (Republica Moldova)* Nr 10/2 (322) 2018. P. 117-121.

36. Tetiana Shvydka. Abuse of the monopoly position in the field of economics: definition of the composition of offenses. *National law journal: theory and practice*. №5 (33). 2018. С. 151-155.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

37. Швидка Т. І. Господарсько-правові аспекти щодо удосконалення засобів підвищення конкурентоздатності. *Стратегія реалізації конкурентної політики України в контексті євроінтеграційних викликів* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 27 квіт. 2017 р.). Київ : КНУБА, 2017. С. 90–92.

38. Швидка Т. І. Принципи конкурентного права та їх ефективність. *Міжгалузеві зв'язки цивільного, господарського та трудового права* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. : [у 2 ч.]. Ч. 1 (м. Кривий Ріг, 28 верес. 2017 р.). Кривий Ріг : ДЮО МВС України, 2017. С. 271–273.

39. Швидка Т. І. Кодифікація конкурентного законодавства України як перспективний етап його розвитку. *Основні тенденції розвитку цивілістики, конституційного, господарського та міжнародного права*: матеріали круглого столу (27 жовт. 2017 р., м. Кривий Ріг) / відп. за вип. В. Г. Олюха; уклад. В. Г. Олюха. Кривий Ріг: Вид. дім «Гельветика», 2017. С. 215–218.

40. Швидка Т. І. Вдосконалення антимонопольного регулювання на законодавчому рівні а умовах глобалізації. *Інтеграція юридичної науки і практики в сучасних умовах*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 24-25 серпня 2018 р.). Запоріжжя: Класичний приватний університет. 2018 с. 53-56.

41. Швидка Т. І. Історія формування і становлення конкурентного законодавства України та його сучасний стан. *Законодавство України у світлі сучасних активних реформаційних процесів*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 12–13 жовт. 2018 р. Київ: Центр наук. дослідж., 2018. С. 36–39.

42. Швидка Т. І. Реформування та модернізація законодавства про захист економічної конкуренції в Україні. *Актуальні проблеми законодавства: пріоритетні напрямки його вдосконалення*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Одеса, 12–13 жовт. 2018, Одеса: ГО «Причорномор. фундація права», 2018. С. 56–61.

43. Швидка Т. І. Новели у законодавстві та перспективи прийняття Кодексу з банкрутства. *Чинники розвитку юридичних наук у XXI столітті*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 2–3 листоп. 2018 р.). Дніпро: ГО Прав. світ, 2018. С. 50–53.

44. Швидка Т. І. Правопорушення у сфері публічних торгів: недоліки конкурентного права. *Юридична осінь 2017 року*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. молодих учених (м. Харків, 15 листоп. 2017 р.). Харків, 2017 с.100-103.

45. Швидка Т. І. Деякі аспекти притягнення до відповідальності за змови під час публічних закупівель. *Одеські юридичні читання*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 9 листоп. 2018 р.). Одеса: Вид. дім «Гельветика», 2018. С. 54–56.

46. Швидка Т. І. Особливості здійснення контролю за концентрацією в рамках світової економіки. *Актуальні проблеми господарського права і процесу*: матеріали круглого столу, м. Київ, 9 листоп. 2018 р. Київ: Ліра, 2018. С. 184–187.

47. Швидка Т. І. Забезпечення умов конкурентного відбору переможців при публічних закупівлях. *Теорія і практика сучасної юриспруденції*: матеріали Всеукр. наук. конф. (м. Харків, 10 груд. 2018

р.). Харків : Асоц. випускників Нац. юрид. ун-ту ім. Ярослава Мудрого, 2019. С. 36–37.

48. Швидка Т. І. Підготовка фахівців в галузі конкурентного права: сучасний стан та перспективи. *Challenges of modernization if legal education in Ukraine and EU countries : Scientific and pedagogic internship : Internship proceedings, December 3–14, 2018. Sandomierz, 2018. P. 120–123.*

49. Швидка Т. І. Реформування національного конкурентного законодавства в умовах глобалізації: перспективи і пріоритети. *Реформування національного та міжнародного права: перспективи і пріоритети* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 18–19 січ. 2019 р.). Одеса, 2019. 108 с.

50. Швидка Т. І. Попередження і контроль за узгодженими діями (досвід Європейського Союзу). *Legal practice in EU countries and Ukraine at the modern stage* : International scientific and practical conference : Conference proceedings, January 25–26, 2019. Arad : Izdevnieciba «Baltija Publishing», 2019. P. 228–232.

51. Швидка Т. І. Розвиток міжнародно-правового регулювання відносин економічної конкуренції. *Перші наукові читання пам'яті академіка В. К. Мамутова* : матеріали круглого столу (8 лют. 2019 р., м. Київ) / наук. ред. В. А. Устименко ; НАН України, Ін-т екон.-прав. дослідж. Київ, 2019. С. 250–253.

52. Швидка Т. І. Удосконалення механізмів реалізації конкурентної політики держави. *Глобальні виміри захисту економічної конкуренції* : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 28 лют. 2018 р.). Київ : ТОВ «Тенар», 2018. С. 122–124.

53. Швидка Т. І. Проблеми забезпечення добросовісної конкуренції в рамках міжнародно-правового регулювання. *Завдання господарсько-правової політики держави в умовах четвертої промислової революції* : матеріали круглого столу, м. Харків, 20 берез. 2019 р. / редкол.: А. П. Гетьман, Д. В. Задихайло, Ю. І. Остапенко, Т. І. Швидка ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків : ФОП Бровін О. В., 2019. С. 99–102.

54. Швидка Т. І. Програмна та прогнозна діяльність держави в сфері захисту економічної конкуренції. *Теорія та практика сучасної юриспруденції* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 1 листоп. 2019 р., м. Харків. Харків, 2019. С. 242–244.

55. Швидка Т. І. Функціональне призначення конкурентної політики держави як напрямку економічної політики держави. *Цінність права як найефективнішого регулятора суспільних відносин* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 4–5 жовт. 2019 р., м. Харків. Харків, 2019.

С. 47–51.

56. Швидка Т. І. Інструменти реалізації та формування конкурентної політики держави. *Актуальні проблеми вдосконалення законодавства та правозастосування* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Запоріжжя, 25–26 жовт. 2019 р. Запоріжжя : Істина, 2019. С. 63–66.

57. Швидка Т. І. Політико-програмне забезпечення конкурентної політики держави. *Юридична осінь 2019 року* : зб. тез доп. та наук. повідомл. учасн. Міжнар. наук.-практ. конф. молодих учених (Харків, 29 листоп. 2019 р.) / за заг. ред. А. П. Гетьмана. Харків : Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого : Мадрид, 2019. С. 406–409.

Наукові праці, які додатково відображають результати дослідження:

58. Швидка Т. І. Правовий захист економічної конкуренції: навч. посібник. Харків: Юрайт, 2015. 208 с.

59. Швидка Т. І., Господарське право в схемах і таблицях: навч. посібник. 2-ге вид., перероб. і доповн. Харків: Право. 2019. 136 с.

60. Швидка Т. І. Конкурентне право: навч. посібник. Харків : Право, 2019. 96 с.

АНОТАЦІЯ

Швидка Т.І. Економічна конкуренція: сучасний стан законодавчого забезпечення та перспективи його модернізації. – Кваліфікаційна наукова праця у вигляді монографії.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.04. «Господарське право; господарсько-процесуальне право». – Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Міністерство освіти і науки України. – Харків, 2020.

Дисертація присвячена дослідженню становлення і розвитку законодавства про економічну конкуренцію як в Україні, так і в інших державах. Наголошено, що основною функцією держави є створення конкурентного середовища, а також умов для задоволення інтересів усіх суб'єктів ринку і досягнення ними власних цілей у межах господарських відносин, що виникають у системі ринкової економіки, оскільки однією із властивостей продуктивної економіки ринкового типу вважається саме її конкурентний характер.

Зміст і форми ринкових відносин під впливом внутрішніх і зовнішніх чинників постійно модифікуються. Відтак, мають бути

оновлені правові концептуальні й прикладні підходи до модернізації господарського законодавства задля підтримання його в максимально ефективному стані, тобто варто переглянути, зокрема, критерії економічної концентрації, параметри визначення монопольного становища суб'єктів господарювання, механізми захисту національного товаровиробника тощо. Констатовано, що в умовах сьогодення для віднайдення дієвих механізмів реалізації конкурентної політики слід використовувати концептуально нові підходи, враховувати ступінь відкритості ринку й брати до уваги те, що уніфіковане регулювання конкурентних відносин, узятих в масштабі усього національного ринку, є проблематичним і потребує предметного розгляду з позицій спеціалізації по окремих сегментах ринків товарів і послуг.

Доведено, що існує необхідність у модернізації й систематизації чинного конкурентного законодавства, передусім шляхом кодифікації, і це стосується в тому числі питань розроблення програмних документів і стратегії розвитку конкуренції в системі національної економіки. Кодифікація конкурентного законодавства у вигляді єдиного уніфікованого для всієї цієї підгалузі акта вбачається проблематичною з огляду на суттєву різницю у правовій природі і правовій спрямованості структурних блоків конкурентного права, тому оптимальною уявляється кодифікація конкурентного законодавства України у вигляді трьох уніфікованих кодексів, кожен з яких регулює гомогенні за своєю природою відносини: Конкурентного кодексу України, Конкурентного процедурного кодексу України й Кодексу України про конкурентні правопорушення.

Особливу увагу в дисертації приділено проблемі ефективності й інституційної забезпеченості власне антимонопольно-конкурентної політики держави, вирішення якої має стати постійним чинником організаційних і законотворчих зусиль держави до забезпечення режиму змагальності в системі ринкових економічних відносин.

Ключові слова: конкурентна політика, антимонопольне регулювання, захист економічної конкуренції, механізми реалізації конкурентної політики, глобалізація, конкурентне законодавство, деолігархізація.

АННОТАЦІЯ

Швыдка Т.И. Экономическая конкуренция: современное состояние законодательного обеспечения и перспективы его модернизации. – Квалификационная научная работа в виде монографии.

Диссертация на соискание ученой степени доктора юридических наук по специальности 12.00.04. «Хозяйственное право; хозяйственный процесс». – Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого, Министерство образования и науки Украины. – Харьков, 2020.

Диссертация посвящена исследованию становления и развития законодательства об экономической конкуренции как в Украине, так и в других государствах. Отмечено, что основной функцией государства является создание конкурентной среды, а также условий для удовлетворения интересов всех субъектов рынка и достижения ими собственных целей в пределах хозяйственных отношений, возникающих в системе рыночной экономики, поскольку одним из свойств продуктивной экономики рыночного типа считается именно ее конкурентный характер.

Содержание и формы рыночных отношений под влиянием внутренних и внешних факторов постоянно модифицируются. Следовательно, должны быть обновлены правовые концептуальные и прикладные подходы к модернизации законодательства для поддержания его в максимально эффективном состоянии, то есть стоит пересмотреть, в частности, критерии экономической концентрации, параметры определения монопольного положения субъектов хозяйствования, механизмы защиты национального товаропроизводителя и тому подобное. Констатировано, что в сегодняшних условиях для нахождения действенных механизмов реализации конкурентной политики следует использовать концептуально новые подходы, учитывать степень открытости рынка и принимать во внимание то, что унифицированное регулирование конкурентных отношений, взятых в масштабе всего национального рынка, проблематично и требует предметного рассмотрения с позиций специализации по отдельным сегментам рынков товаров и услуг.

Доказано, что есть необходимость модернизировать и систематизировать действующее конкурентное законодательство, прежде всего путем кодификации, и это касается в том числе и вопросов разработки программных документов и стратегии развития конкуренции в системе национальной экономики. Кодификация конкурентного законодательства в виде единого унифицированного для всей этой подотрасли акта является проблематичной, учитывая существенную разницу в правовой природе и правовой направленности структурных блоков конкурентного права, поэтому оптимальной представляется кодификация конкурентного законодательства Украины в виде трех унифицированных кодексов, каждый из которых регулирует гомогенные по своей природе отношения: конкурентного кодекса Украины,

конкурентного процедурного кодекса Украины и кодекса Украины о конкурентных правонарушениях.

Особое внимание в диссертации уделено проблеме эффективности и институциональной обеспеченности собственно антимонопольно-конкурентной политики государства, решение которой должно стать постоянным фактором организационных и законодательских усилий государства для обеспечения режима состязательности в системе рыночных экономических отношений.

Ключевые слова: конкурентная политика, антимонопольное регулирование, защита экономической конкуренции, механизмы реализации конкурентной политики, глобализация, конкурентное законодательство, деолигархизация.

ABSTRACT

Shvydka Tetiana. Economic competition: current state of legislative support and prospects for its modernization. - Qualifying scientific work in the form of a monograph.

Dissertation with a view to obtaining the academic Degree of Doctor of Law on speciality 12.00.04. "Economic law; economic procedure law". - Yaroslav Mudryi National Law University, Ministry of Education and Science of Ukraine. - Kharkiv, 2020.

The thesis is devoted to the study of the formation and development of legislation on economic competition both in Ukraine and other countries. It is noted that the main function of the state today is to create a competitive environment, as well as conditions for satisfying the interests of all market entities and achieving their own goals within the framework of economic relations arising in the market economy system, since its competitive nature is considered to be one of the characteristics of a productive market economy. It was stated that when developing the state's competition policy, one should take into account both the influence of globalization processes, erase the autonomy of national markets, and the fundamental difference between the processes occurring in various individual markets within the national one.

The content and forms of market relations under the influence of internal and external factors are constantly being modified. Therefore, there must be updated legal conceptual and applied approaches to modernizing legislation in order to maintain it in the most efficient state, that is, it is worth reviewing, in particular, the criteria for economic concentration, the parameters for determining the monopoly position of business entities, mechanisms for protecting the national commodity producer, and the like.

It is proved that in modern conditions, when new markets for goods

and services are opening up quite dynamically, which, in particular, is associated with the transition to new technological structures, the prognostic aspect is of particular importance in the system of legal support of economic competition, which, in turn, should contribute to implementation of the regulatory dynamic function of law. Given this study of the special requirements for state policy in the field of economic competition is a very topical issue.

Attention is drawn to the fact that today in one normative legal act the rules and principles of positive competition are not defined, that is, they did not receive a direct dispositive statement in the legislation, which, sadly, was built casuistically, mainly in the law enforcement context, since it focuses primarily on the list of offenses and measures of responsibility for their commission. However, even in such a situation, the issue of instrumental perfection the formation of the relevant elements of competitive offenses from the point of view of the legislative technique for their presentation, is too much to comment on, because the diffusion and vagueness have the result of decreasing the effectiveness of the requirements of competition.

It is substantiated that, despite the almost thirty-year history of the development of competition legislation in Ukraine and the current system of antitrust authorities of the state, the level of competitiveness of economic activity in the national economy remains low, and the implementation of competition policy is ineffective. It has been proved that any modernization, and especially reform, of the system of legislative support of economic competition and modernization of the requirements of certain acts require, first of all, conceptual clarity regarding the phenomenology of economic competition itself in the context of forecasting the directions of its transformation and development, setting clear functional tasks for viewing the nature and content of legal regulation in this area.

It has been stated that in today's conditions, to find effective mechanisms for implementing competition policy, conceptually new approaches should be used, the degree of market openness should be taken into account, and the unified regulation of competitive relations taken across the entire national market is problematic and requires substantive consideration. from the position of specialization in individual segments of the markets for goods and services.

It is emphasized that it is not enough to consolidate the definition of the term "antitrust-competitive policy" only in Art. 10 of the Commercial Code of Ukraine, the specific objectives of economic competition should also be reflected in the forecast and program documents of the state, create direct obligations for its antitrust authorities.

It has been proved that the modernization and systematization of

existing competition laws, primarily through codification, is already time, and this also includes issues related to the development of program documents and the development of competition in the national economy. The codification of competition law in the form of a single unified act for this entire sub-sector is seen as problematic given the significant difference in the legal nature and legal orientation of the structural blocks of competition law; therefore, the codification of competition law of Ukraine in the form of three unified codes, each of which regulates relations homogeneous by nature : Competitive Code of Ukraine, Competitive Procedural Code of Ukraine and Code of Ukraine on Competitive Offenses.

Particular attention in the thesis is devoted to the problem of the effectiveness and institutional support of the antitrust and competition policy of the state itself, should be a constant factor in the organizational and legislative efforts of the state to ensure a competitive regime in the system of market economic relations

Keywords: competition policy, antitrust regulation, protection of economic competition, mechanisms for the implementation of competition policy, globalization, competition law, deoligarchization.

Підп. до друку 02.09.2020. Формат 60x90 ¹/₁₆
Папір офсетний. Віддрук. на ризографі.
Ум. друк. арк. 1,5. Обл.-вид. арк. 1,9.
Тираж 100 прим. Зам. № 115

Друкарня
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
61024, Харків, вул. Пушкінська, 77